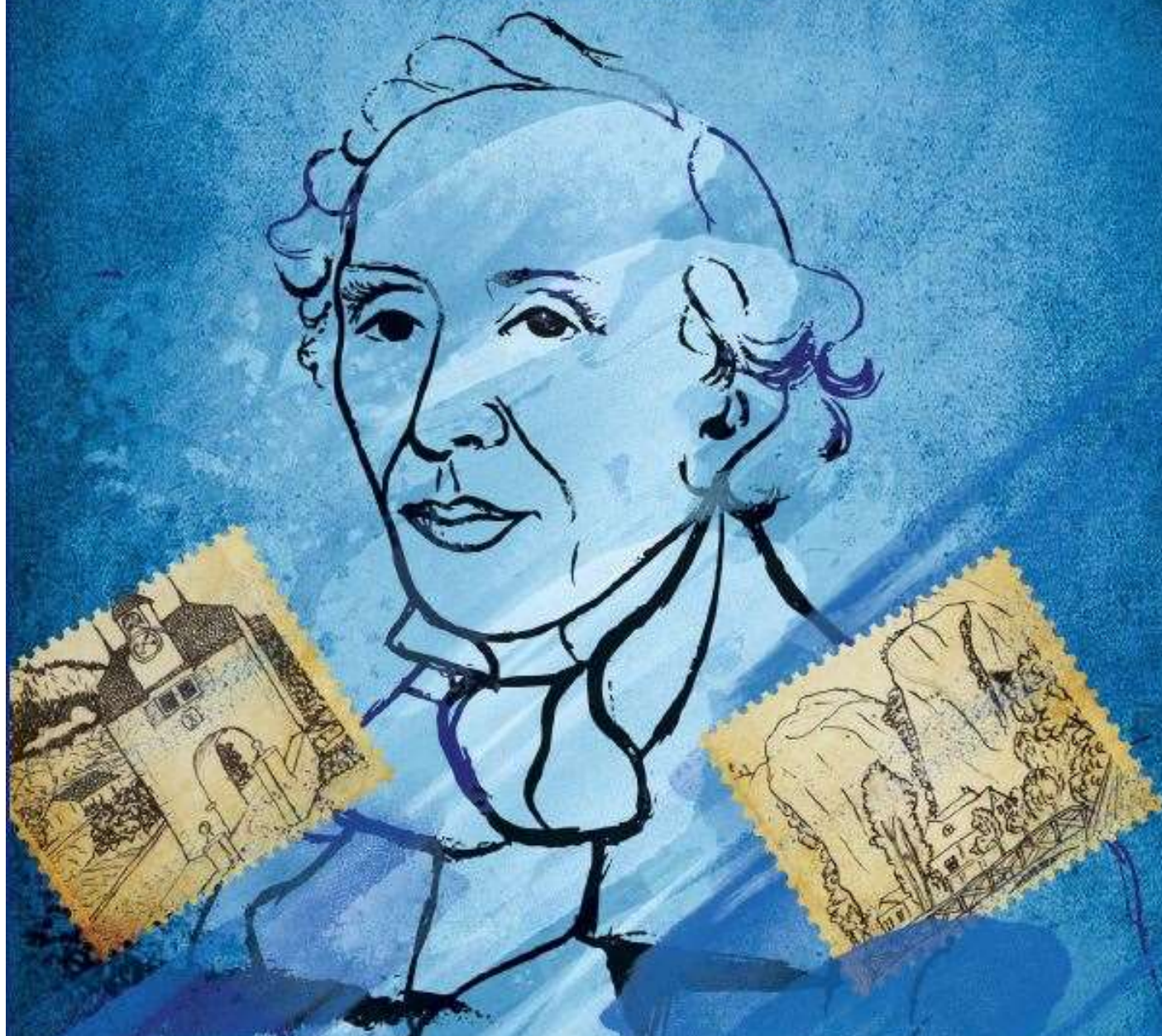

ХАНС КРИСТИАН
АНДЕРСЕН

ПАЗАРЪТ
НА ПОЕТА

P▷R◁DOX

ХАНС КРИСТИАН АНДЕРСЕН

ПАЗАРЪТ НА ПОЕТА

Съфинансиран от програма
„Творческа Европа“
на Европейския съюз

Danish Arts
Foundation

Тази книга се издава с подкрепата на
Датската фондация за изкуства

ХАНС КРИСТИАН АНДЕРСЕН

ПАЗАРЪТ НА ПОЕТА

Превод от датски

Петър Милков

P > R < D O X

En Digters Bazar
Hans Christian Andersen, 1842

© Петър Милков Петров, превод
© Петя Давидкова, художествено оформление на корицата
© Издателство „Парадокс“, София, 2022

ISBN 978-954-553-399-0

*Да се разходим, макар и само на хартия
през шест пицно украсени полета,
от Копенхаген до Ориента – на тепсия
се простира Пазарът на поета!*

ГЕРМАНИЯ

*На приятелите ми
поета Лудвиг Тик
от Дрезден
и
композитора Менделсон-Бартолди
от Лайпциг
посвещавам*

I

Испанските танцьори

През лятото на 1840 година в Копенхаген имаше няколко испански танцьори, които привличаха всички жители на Копенхаген към стария театър на Конгенс Нюторв¹. Целият град говореше за националните танци на Испания, а вестниците разнасяха новината из цялата страна; по това време аз бях на гости у барон Стампе на остров Нюсю, чийто дом, създаден от Торвалдсен², заедно с произведенията му, сътворени там, се бе превърнал в едно забележително място в Дания.

От Торвалдсен тук получих първите устни сведения за испанските танцьори; той бе омаян, възхитен, какъвто никога дотогава не бях го виждал. „Ето това е танц! Това е стойка! Това са форми и красота!“, казваше той и очите му блестяха, докато говореше. „Виж сам! Човек се пренася в южните страни, когато гледа тези танци!“.

Един предобед влязох в ателието му и видях барелеф, изработен от глина и представящ танцуващи вакхант и вакханка³. „Испанските танцьори ме вдъхновиха!“, каза той; „Те могат и така да танцуват! Мислех си за изящния им танц, докогато изработвах това!“.

Дося ми се много да видя тези деца на Испания, да видя изящната Долорес Серал – в Копенхаген вече са я забравили – година е минала, откакто тя бе тук.

Заминах за Копенхаген и видях един танц, който ме накара да забравя цветните кулиси и светлината на лам-

¹ Централен площад в Копенхаген, столицата на Кралство Дания. – Бел. прев.

² Бертел Торвалдсен (1770–1844) – датски скулптор, неокласик. – Бел. прев.

³ Жрец и жрица на Бакхус, бог на виното и веселието в римската митология. – Бел. прев.

пите; аз бях сред долините на Валенсия, видях красивите хора, всяко движение на които бе грация, всеки поглед – страст.

След като пристигнах в града, аз гледах всяка вечер Долорес да танцува, но никога не я срещнах извън сцената, виждал съм я само докато тантуваше.

Беше вече в края на октомври¹, студено, дъждовно и бурно, както може да е в нашата любима страна; испанските танцьори искаха да си тръгват; Долорес каза, както в „Прециоза“²: „Към Валенсия!“, но пътят от Копенхаген до Валенсия минава през Кил. Тя трябваше да пътува с парахода „Кристиан Осми“ в есенното, северно време, което винаги е студено и придружено с бури. Половината от хората, които бяха отплавали, за да се сбогуват, се разболяха от морска болест по време на това кратко пътуване.

Вълните танцуваха северен танц! Долорес отпадна още от самото начало; красивите ѝ крайници се отпуснаха, без да намерят почивка; вълните се мятаха една след друга върху палубата, вятърът свистеше във въжетата; на няколко пъти параходът дори изглеждаше, като да бе спрял и сякаш се чудеше дали не е най-разумно да се върне назад. Кани и чинии, въпреки че бяха закрепени здраво, трепереха от страх или от инстинкт. Чуваше се едно тракане и скърцане; всяка дъска на кораба пшкеше, а Долорес охкаше толкова високо, че се чуваше на палубата; фините, гъвкави стъпала докосваха, гърчейки се, тънката, дъсчена стена, а челото ѝ опираше в преградата, която ни разделяше...

¹ Андерсен тръгва от Копенхаген на 31 октомври 1840 г. – *Бел. прев.*

² Пиеса от немския драматург Пиус Александър Волф (1782–1828) с музика от световноизвестния немски композитор Карл Мария фон Вебер (1786–1826). – *Бел. прев.*

...Един кораб е наистина странен свят! Вдясно една дъска ни разделя от смъртта във вълните, а вляво една тънка дъска може да служи като херувимски меч¹. Долорес стенеше, аз също стенех! Цяла нощ ние лежахме така и буквално стенехме един за друг, а вълните танцуваха, както дори Долорес не можеше да танцува, бурята пееше, както дори аз не можех да пея и при всичко това корабът се носеше с пълна скорост, докато заливът на Кил не ни обгърна и пътниците бавно и полека, един след друг, заизлизаха на палубата.

Разказах на Долорес какво впечатление бе направил нейният танц на най-добрия скулптор на нашето време, разказах ѝ за вакханта и вакханката, тя се изчерви и се усмихна; наистина си представях, че двамата танцуваме фанданго² на зелена поляна, под ухаещи акации. Тя ми протегна ръка – но за сбогом; и отпътува за Валенсия.

След много години Долорес ще е старица и няма да танцува повече, но пред нея ще танцуват тези градове и столици, които тя бе възхищавала, и тогава тя ще си спомни кралската столица на зеления остров на север, сред бурното море, по което бе плавала, ще си мисли за барелефа, в който все още се носи млада и хубава; и пръстите ѝ се спускат надолу по броеницата, с която седи на балкона, и гледа планините. И тогава тези, които стоят около старицата, я питат: „Къде си, Долорес?“.

А тя отговаря с усмивка: „Бях за малко по море на север!“.

¹ Според Библията след изгонването на Адам и Ева от рая Господ Бог поставя пред райските врати херувим с огнен меч, който да пази дървото на живота (Битие 3:24). – *Бел. прев.*

² Испански народен танц. – *Бел. прев.*

II

Брайтенбург¹

По Кралския път между Кил и Хамбург колата ми се отби през пустото поле, исках да посетя Брайтенбург; една птичка литна към мен, цвърчейки, като че искаше да ме посрещне с „Добре дошъл“.

В полето край Люнебург от година на година се появяват все повече горски насаждения, къщи и пътища, докато продължението му, през херцогствата² и нагоре в Юландия, има в по-голямата си част същия вид, както през миналото столетие. В датското поле има характер и поезия: тук звездното небе е обширно и огромно, мъглите се носят в бурята като духовете на Осиан и самотата ни позволява да ни посещават най-светите ни мисли. Като призрачна гора тук растат групи от овъглени дъбове, с мъх чак до най-крайните клони; египетски род с жълто-кафява кожа и катраненочерни очи води тук номадски живот, пече под открито небе откраднатото агне и вдига сватба, и танцува пред къщата, издигната набързо наред самотното поле от пиринов торф.

Колата се придвижваше съвсем бавно в дълбокия пясък; мисля си, че от този път човек може да се разболе от морска болест. Безкрайно напред през пуста, самотна местност; отделните къщи, край които минавахме, бяха разширени плевници, където димът излизаше от отворените врати! Къщите нямат комини, изглеждаха, като че им липсваше огнище, като че не бяха обитаеми, като че

¹ Замък на около 54 км северно от Хамбург, построен през 1531 г. като седалище на датската благородническа фамилия Ранцау. – *Бел. прев.*

² Трите херцогства Слезви, Холстен и Лауенбург, които до 1864 г. са в датско владение, а сега се намират в Германия. – *Бел. прев.*

само някой чужденец по време на скитанията си по полето набързо си стъкваше тук огън на пода, за да се постопли малко, преди да продължи по пътя си! (...) Комините по селските къщи и виещият се дим им придаваха домашен вид на мястото; коминът краси и одухотворява почти също толкова, колкото цветните лехи пред къщата – но тук той бе в хармония с равнинната местност и със студения, есенен ден. Слънцето настина блестеше, но лъчите му не грееха, това може би бе не самото слънце, а само блестящата му роба, която то бе пратило да се плъзне по небето. Не срещнахме никого, не видяхме нито едно стадо; човек можеше да си помисли, че всички спяха или бяха застинали с помощта на магия.

Чак късно следобед пред нас се откри пейзаж с богата растителност; видяхме голяма гора, слънчевата светлина придаваше на кафявите ѝ листа вид на медна, имаше нещо особено и омагьосано в нея, и тъй като тъкмо тогава от гъсталака излезе голямо стадо крави, които се загледаха в нас с големите си очи, в главата ми се появи цяла приказка за омагьосания град в медната гора.

Зад гората минахме през голямо село, което ако не ме отнесе в страната на приказките, то все пак ме пренесе в един минал век. Къщите изглеждаха, като че конюшня, кухня и стая са се слели в едно. Селският път бе дълбоко мочурище, в което лежах огромни камъни. Беше доста живописно, а и гледката се допълни; наред гъстата гора, под вечерното слънце, блесна рицарски замък с кула и стъпаловиден фронтон, а между него и нас се извиваше широка и дълбока река.

Мостът кънтеше под конските копита; изтърколихме се през гора и парк в открития двор на замъка, зад чиито прозорци бързо се движеха светлини и където всичко изглеждаше пишно и уютно. Насред двора се намираше голям, стар кладенец с изкусно изработена решетка, от

която хвъркна малка птичка – тя определено бе същата, която ми изчурулика „Добре дошъл!“, когато завих в полето, тя бе дошла тук преди мен, бе съобщила за пристигането ми и собственикът на замъка, благородният Ранцау¹, въведе госта си в благословения дом, от ястията се вдигаше пара, шампанското гърмеше! (...) Това наистина бе чародейство! Голо поле, медна гора, а зад тях – гостоприемен замък с красиви картини, ухаещи дървета и цветя край меките дивани. Това бе чародейство! Помислих си за бурното море, за самотното поле и усетих, че човек все пак може да е и добре на този свят.

Навън птичката чуруликаше, докато гледах през прозореца; светлината падаше случайно върху кладенеца и кофата изглеждаше, като че се движеше нагоре-надолу от само себе си, а в нея седеше малък елф, който кимаше за „Добре дошъл!“; и аз определено не грешах, тъй като някога дядото на елфа бе подарил златна чаша на един от рицарите, Ранцау от Брайтенбург, който минавал на кон през гората под лунна светлина²; тази чаша все още се намира в резбования, стар дъбов шкаф в Рицарската зала над капелата³, видях я сам, а старите картини по стените, всичките горди рицари, движеха очите си; това бе при ясна, слънчева светлина, ако беше се случило в лунна нощ, то тогава те сигурно щяха да излязат от рамките си и да вдигнат наздравица за любимия граф, който сега властва над стария Брайтенбург.

„Райското щастие е без история!“, казва един поет, „Най-хубавият сън е без сънища“ съзнавам аз, и в Брайтенбург нощите бяха без сънища. През деня, напротив,

¹ Конрад Ранцау (1773–1845) – датски граф и премиерминистър. – *Бел. прев.*

² Освен чашата родът получил и златен чекрък; преданието за тези подаръци е изпято на немски от Лобеданц, а на датски от Х. П. Холст. – *Бел. авт.*

³ Капела – малка католическа църква. – *Бел. прев.*

старите предания и спомени изпреварваха мислите ми, поздравяваха ме под старинните алеи в парка, седяха и ми кимаха по виешките се стълби в наблюдателната кула, където шотландците¹ бяха стоели на пост по времето на обсадата от войските на Валенщайн²; Валенщайн наредил да посекаат мъжете, а когато жените и децата не изпълнили заповедта му да измият кръвта по подовете, наредил да посекаат и тях.

Във вечно младата природа наоколо се разхождат стари спомени; от високата кула на замъка гледах далеч наоколо над тучните поля, където през лятото охранени говеда пасяха в трева, висока до плещите им в; гледах над многото гори, в които Ансгар³ е бродил и проповядвал Христовото учение на датските езичници; в този край едно малко селце все още пази спомена за името му⁴, там е била къщата му, тук е живял той; тукашната църква край Хайлигенщете, където земята се е вдигнала високо по стената, е още от негово време; както тогава, тя и сега се оглежда в Стъор⁵, там, където в бедната си, рибарска лодка той бе гребал до малката пътечка между тръстиките.

Разхождах се в парка на замъка, под старите дървета, край криволичещите канали; бързови храсти и розови дръвчета се навеждаха над водното огледало, за да видят колко красиво са разцъфнали. Селянин вървеше по дигите и теглеше лодката си срещу течението. Ловец с кучета си бе на път към медночервената гора. Изтръби пощенски рог

¹ Най-вероятно става въпрос за наемни войници. – *Бел. прев.*

² Албрехт фон Валенщайн (1583–1634) – германски военачалник, участник в Тридесетгодишната война (1618–1648), на страната на католическите сили, превзел Брайтенбург през 1627 г. – *Бел. прев.*

³ Живял между 801–865 г. Светец на католическата и на православната църква, архиепископ на Хамбург и франкски мисионер в Дания и в Швеция. – *Бел. прев.*

⁴ Виленшарен. – *Бел. авт.*

⁵ На немски Щьор, река в днешна Германия с дължина 87 км. – *Бел. прев.*

изтръби и като че гора и нива добиха глас, който се сля с смъртния химн на есента: „Великият Пан е мъртъв!“

По залез-слънце в замъка се дочуха песни и звън на чаши; минах през залата, чиито тъмночервени стени обгръщаха барелефи от Торвалдсен и подчертаваха красотата на бюстове и статуи; отвън, към прозореца се бе навел розов храст с безлистните си клони и червени шипки, той сънуваше, под въздействието на лятното настроение в залата, че все още е млад и разцъфнал и че всяка шипка бе пъпка, която утре щеше да се отвори. А елфът седеше на ръба на кладенеца и тактуваше с малките си крачета, малката птичка чуруликаше, „Красиво е тук, на север! Хубаво е тук, на север!“, но въпреки това отлетя към топлите страни! Същото направи и поетът.

III

Спомен от парахода „Стьорен“

Край водите на Стьор имаше две малки къщурки, всяка на своя си бряг на реката, и двете гиздави, със зелени фронтони и с по няколко храста, като пред едната имаше разпъната мрежа, а един ветропоказател се въртеше на вятъра: колко често две красиви очи бяха гледали ветропоказателя от една къщурка, колко често едно вярно сърце бе въздишало!

Оттук при нас се качи красива, млада жена, тя бе от това, което се нарича по-долните класи, но бе облечена токова празнично, изглеждаше млада, красива и носеше едно хубаво малко дете на гърдите. И от двете къщи хората ѝ махаха, пожелаваха ѝ щастие и радост! Ветропоказателят се въртеше, та чак скърцаше, но нейните краси-

ви очи вече не поглеждаха към него, защото сега тя не се интересуваше накъде духа вятърът! – И ние потеглихме на път. Всичко наоколо бе зелено, но равнинно и някак еднообразно; малката река се извиваше завой след завой.

Сега бяхме на река Елба, великия, кралски път от Германия! Кораби пристигаха и заминаваха; лодки се носеха напърно по реката; трябваше да отидем до хановерската¹ страна, за да вземем пътници, след това до холстенската² страна и после пак до хановерската; и въпреки това нямаше никакви пътници! Погледнах младата жена; тя изглеждаше също толкова нетърпелива, колкото и аз; стоеше постоянно отпред и гледаше, засенчила с ръка красивите си очи; кулите на Хамбург ли търсеше? (...) Целуна няколко пъти детето си, усмихна се, по въпреки това имаше сълзи в очите! (...) Два парахода преплаваха край нас; кораб с надути платна взеше преселници за Америка. Пред нас се намираще великолепен морски съд, който току-що бе пристигнал оттам и сега стоеше на рейд, вятърът бе насрещен, знамето се вееше! Когато се приближи, спуснаха лодка, четирима моряци хванаха греблата, здрав мъж с черна брада, който, изглежда, беше кормчията, въртеше руля. Ние стояхме на място, а младата жена почти литна, заедно с детето, което спеше; в следващия миг тя бе в лодката, люлееща се лодка и в обятията на чернобрадия, мургава мъж. На това му се казваше целувка! Тя бе букетът на цяла година сладък копнеж: а детето се събуди и заплака, мъжът го целуна, той държеше жената през кръста, малката лодка се люлееше нагоре-надолу, като че поскачаше

¹ Става въпрос за тогавашното Кралство ХанOVER, съществувало от 1814 до 1866 г. В момента територията е част от Германия. – *Бел. прев.*

² Херцогство Холстен (на немски се произнася Холщайн), до 1864 г. във владение на Кралство Дания, днес част от немската провинция Шлезвиг-Холщайн. – *Бел. прев.*

от радост, мургавите моряци си кимаха един на друг. Ние потеглихме. Загледах се в равните, голи брегове.

IV

Лист

В Хамбург, в хотел „Град Лондон“, Лист даваше концерт! За няколко минути залата се препълни, аз бях закъснял, но все пак, тъй като ме въведоха през една задна стълба, се настаних на най-хубавото място, близо до сцената, където се намираше пианото. Лист е един от царете в музикалния свят и приятелите ми ме доведоха при него, както казах, по една задна стълба, не се срамувам да си го призная.

Залата, дори и страничните помещения, бяха озарени от светлина, златни ланци и диаманти! Недалеч от мястото, където бях аз, лежеше на един диван млада еврейка, пълна и нагиздена, приличаше на морж с ветрило. Солидни хамбургски търговци стояха като стена един до друг, като че щяха да обсъждат някое важно дело на борсата; устните им се разтягаха в усмивки, сякаш всичките си бяха купили ценни книжа и бяха спечелили невероятни суми. Митологичният Орфей можел с музиката си да раздвижи камъни и дървета. Новият Орфей – Лист, ги бе наелектризирал, далеч преди да започне да свири, с могъщия си ореол. Мълвата бе отворила очите и ушите на хората, така че те вече изглеждаха, сякаш оценяваха и се заслушваха за онова, което бе на път! Самият аз почувствах, сред лъчите на тези хиляди горящи очи, това очаквателно сърцебиене, приближаването на велик гений, който с дръзновените си пръсти очертава границите на своето изкуство в нашето време!

В Лондон, тази огромна световна столица на машините, или в Хамбург, тази европейска търговска кантора, щеше да бъде много подходящо да чуя Лист за първи път, така времето и мястото щяха да си съответстват, и се случи така, че аз щях да го чуя именно в Хамбург. Нашето време не е вече време на фантазията и на чувствата, а на разума, на техническото умение във всяко изкуство и във всяко начинание. Сега то е обикновено условие за тяхното изпълнение, езикът е станал толкова образован, че вече спада към изкуството да се пише съчинение, докато до преди петдесетина години това се считаше за работа на един истински поет; във всеки голям град има десетки личности, които изпълняват музика с такова умение, че преди двайсет години щяха да ги слушат като виртуози. Всичко техническо, както материално, така и духовно, е в наше време на най-високо ниво, оттам нашето време се движи на по-висока скорост, дори и в неодошевания свят!

Нашите световни гении, не само като модната пяна на този прибор в развитието на нашето време, а като истински характери, трябва да могат да издържат на унищожителната критика и да се извисят високо над постижимото; те трябва не само да изпълват собственото си духовно място, ами дори да дадат повече от това! (...) Те трябва да могат като корали да надградят още една величина към дървото на изкуството, иначе тяхната дейност би била нищожна!

А в музикалния свят на нашето време има двама царе на пианото, които изпълват мястото си, това са Талберг¹ и Лист.

В момента, в който Лист влезе в залата, през нея сякаш премина електрическа вълна. Повечето дами станаха, на

¹ Сигизмунд Талберг (1812–1871) – австрийски композитор, известен с виртуозните си изпълнения на пиано, с които е съперничил на Ференц Лист. – Бел. прев.

всяко лице като че се появи слънчев лъч, всички очи като че поздравиха скъп, обичан приятел! (...) Аз бях доста близо до пианиста, слаб, млад човек с дълга, тъмна коса, която висеше около бледото му лице; той ни поздравя и седна пред пианото! Цялата външност и подвижност на Лист тутакси разкриваха една от тези личности, които човек забелязва единствено поради тяхната чудноватост; божествената ръка им поставя собствения си печат, който ги прави различни сред хиляди други. Първото ми впечатление от Лист, от неговия характер, както седеше там, пред пианото, бе този израз на могъщи страсти върху бледото му лице, той ми заприлича на демон, който бе закован за този инструмент, откъдето се сипеха тонове, те извираха от неговата кръв, от неговите мисли; той бе демон, който искаше с музика да освободи душата си; той бе в агония, лееше се кръв и нервите трепереха; но веднага щом засвири, всичко демонично изчезна, видях как бледото му лице придоби по-благородно, по-красиво изражение, божественият дух заискри през очите му, от всяка негова черта, той стана красив, какъвто само дух и вдъхновение могат да го направят!

Неговият „Инфернален валс“ е повече от дагеротип на „Роберт“ от Майербер!¹ (...) Ние не стоим отвън и наблюдаваме познатата картина, не, нас ни въвеждат вътре в нея, а сетне ние сами се вираме в бездната и откриваме нови, вихрени създания. Това не звучеше като струните на пиано, не, всеки тон напомняше звънтящи капки вода!

Този, който се възхищава на изкуството като техническо изпълнение, трябва да се преклони пред Лист, а

¹ Немски и френски композитор, автор на около 30 опери, сред които и „Роберт Дявола“ (1831), по мотиви от която Лист е написал фантазия за пиано, наречена „Възпоминания за Роберт Дявола“ с подзаглавие „Инфернален валс“.
– Бел. прев.

този, който величае гениалното, даденото от Бога, ще се преклони още по-дълбоко! Този Орфей на нашето време кара тоновете да бълбукат из машинната столица на света и това е ясно и признато. Както един човек от Копенхаген бе казал, „Пръстите му са просто железници и парни машини“, неговият гений събира огромен брой души на едно място с по-голямо могъщество, отколкото биха могли всички железници на света. Този Орфей на нашето време кара тоновете да звънтят и в европейската търговска кантора, и поне в момента, хората наистина вярваха на евангелието: Златото на духа има по-могъщ звън от златото на светското.

Често използваме, без да се замисляме, израза *море от тонове*, и такова едно море се излива от пианото, зад което седи Лист. Инструментът звучи като преобразен в цял оркестър, това се постига с десет пръста, които владеят инструмента до такова съвършенство, че можем да ги наречем божествени, те се управляват от могъщ гений; това е едно море от тонове, което тъкмо с размирния си дух е огледало за моментната жизнена мисия на всеки разгорещен темперамент. Срещал съм политици, на които изпълнение на Лист им е разкривало, че спокоен гражданин може така да се развълнува от тоновете на Марсилезата, че да грабне пушката, да забрави дом и домашно огнище и да се бори за една идея! Виждал съм, при изпълнение на Лист, как спокойни граждани на Копенхаген с датска, есенна мъгла в кръвта, стават политически вакханти; математици се оплитат в тонови фигури и изчисления на звука.

Младохегелианците, при това истински надарената част от тях, а не празноглавците, които при галваническия ток на философията правят само емоционална гримаса, съзряха в това море от тонове вълнообразния прогрес на науката към брега на съвършенството, поетът откри в него лириката на цялата си душа или богатите одежди на най-

дръзките си създания! (...) Пътешественикът, да, изхождам от себе си, получава тонови картини от това, което вижда или му предстои види, а аз чух музиката му като увертюра към моето пътуване, чух как собственото ми сърце тупкаше и кървеше при раздялата с дома; чух сбогуването на вълните, вълните, които щях да чуя отново чак край скалите на Терачина¹; звучеше като тоновете на орган от старите катедрали на Германия, глетчери громоляха по алпийските склонове, а Италия танцуваше в карнавална премяна и въртеше кречетало, докато в сърцето си си спомняше за Цезар, Хораций и Рафаело! Везувий и Етна горяха, последната тръба звучеше от планините на Гърция, където са умрели старите богове, тонове, които аз не познавам, тонове, за които нямам думи, звучаха през Ориента, страната на фантазиите, второто отечество на поета!

Когато Лист приключи концерта си, около него заваляха цветя, млади, хубави девойки, възрастни госпожи, които някога също са били хубави девойки, хвърляха букети; музикантът бе, разбира се, хвърлил хиляди букети от тонове в техните сърца и глави. От Хамбург Лист щеше да полети за Лондон, където да хвърли нови тонови, ухаещи на поезия, букети върху материалния, ежедневен живот! Той бе щастливец, който можеше да пътува цял живот, и да вижда хората само в духовните им празнични дрехи, та дори и в сватбените одежди на въодушевлението! „Дали ще го срещна отново?“, бе последната ми мисъл. Но случаят бе решил, че ще се срещнем по време на пътуването ми; щяхме да се срещнем на място, на което аз и читателят ми най-малко бихме си представили; щяхме да се срещнем, да станем приятели и отново да се разделим; това обаче – в последните глави

¹ Италиански пристанищен и курортен град на 76 км от Рим. – Бел. прев.

на това пътешествие. Сега той потегли за града на Виктория, а аз – за града на Григорий XVI.

V

Орлеанската дева

Бяхме стигнали почти до отсрещната страна на река Елба. Параходът се плъзгаше по хановерската страна, между ниските, зелени острови, по които се виждаха лески къщи и стада от крави. Гледах щастливи деца да играят между полуизтеглените лодки и си мислех колко скоро тази игра щеше да свърши и как те може би скоро щяха да се пръснат по широкия свят, да пораснат и да виждат в спомените си тези ниски, малки островчета като градините на Хесперидите¹ със златните ябълки и портокалите на детството.

Стигнахме до Харбург²; всички се погрижиха да качат багажа си на количките на носачите, само една висока, малко едричка дама с горда осанка, която не хармонираше с избелялата ѝ, басмена рокля и очевидно няколко пъти обръщаното ѝ наметало, клатеше глава към всеки мъжага, който протягаше ръка към малката пътна чанта, която тя носеше в ръка; това бе истинска мъжка чанта; не я изпускахе, сякаш в нея имаше някакво скъпоценно съкровище. Вървеше бавно след всички останали към тихия град.

За мен и един друг от спътниците ми бяха сложили малка маса и ни попитаха дали няма да има място за още

¹ Хесперидите са нимфи, пазителки на Златните ябълки в древногръцката митология. – *Бел. прев.*

² Немски град, днес – част от Хамбург. – *Бел. прев.*

един, и когато този още един пристигна, това бе дамата с избелялата рокля; голяма, малко пооскубана боа¹ висеше свободно на шията ѝ, госпожата бе много изморена.

„Пътувах цяла нощ“, каза тя. „Аз съм актриса! Идвам от Любек, където играх снощи!“, и тя въздъхна дълбоко и отпусна връзката на наметалото си.

„Какво е амплоато Ви?“, попитах аз.

„Главните роли!“, отговори тя и метна наперено боата през рамото си. „Снощи бях Орлеанската дева! Отпътувах веднага след като пиесата свърши, защото ме чакат в Бремен; утре ще играя там, в същата постановка“, и тя въздъхна много дълбоко и отново праметна боата, този път над другото си рамо.

Веднага след това тя поръча извънредна кола, но малка, с един кон, каза, че най-добре да дойде някоя от колите на домакина, и само с едно момче, защото при нужда тя щеше сама да кара. „Когато е на път, човек трябва да е много икономичен“, каза тя; погледнах бледото ѝ лице; тя бе сигурно на тридесет години, навярно някога е била много красива – нали все още играеше Орлеанската дева и само главни роли.

Час след това аз седях в дилижанса; пощенският рог звучеше из пустите улици на Харбург, пред нас имаше малка двуколка, която се отби встрани, за да можем да минем напред; видях, че в нея беше Орлеанската дева с малката пътна чанта до нея, а до чантата – едно момче, което, изглежда, бе нейния кочияш; тя ни поздрави като принцеса, изпрати ни въздушна целувка; дългата боа се ветрееше през рамото ѝ; нашият пощальон² изсвири весела мелодия; но аз мислех за Орлеанската дева, за старата актриса в двуколката, която утре щеше да влезе в Бремен,

¹ Вид дамски шал от пера. – *Бел. прев.*

² В случая – кочияш на пощенска кола или дилижанс. – *Бел. прев.*

и ми стана тъжно от нейната усмивка и от веселата мелодия на пощальона. С това всеки от нас пое по своя път през полето.

VI

Железницата

Тъй като много от моите читатели не са виждали железница, бих искал най-напред да им обясня това понятие. Да вземем един обикновен селски път, той може да върви в права линия, може да направи завой, това няма значение. Само дето трябва да е гладък, гладък като пода на стая, и затова разкътваме всяка планина, която се изправя пред него, строим мостове върху здрави арки, през блата и дълбоки долини, и когато гладкият път се ширне пред нас, ние слагаме там, където би трябвало да са коловозите, релси, по които да се движат колелата на вагоните. Отпред се поставя парен локомотив със своя си майстор, който да го направлява и спира, вагоните се закачат един за друг, пълни с хора или говеда, и композицията потегля.

На всяко място по пътя се знаят часа и минутата, когато влакът пристига, на мили наоколо се чува звукът на сигналната свирка, когато той е в движение, а наоколо, там, където страничните пътища за обикновени пътуващи и пешеходци пресичат железния път, предварително назначени пазачи спускат пред тях дървени бариери и добрите хора трябва да чакат, докато минем ние; по протежение на релсовия път, по всичките тези мили, на които се простира, са построени малки къщички, толкова далеч една от друга, че тези, които стоят на пост, да могат да виждат флагчетата на съседите си и да почистват

навреме трасето, така че по релсите да няма никакви камъни или клони.

Ето това е железница! Надявам се, че сте ме разбрали.

За първи в живота си щях да видя нещо такова. Половин ден и последвалата нощ бях пътувал с дилижанс по ужасно лошия път от Брауншвайг до Магдебург, където пристигнах уморен, а един час след това трябваше да потегля отново с парния влак.

Няма да отрека, че преди това имах такова усещане, което бих нарекъл железопътна треска, и тя бе на върха си в момента, в който стъпих във величествената сграда, откъдето потеглят редиците от вагони. То бе една навалица от пътници, едно тичане с куфари и тоалетни чанти, едно свистене и бръмчене на локомотиви, обвити в пара. Като пътуващи за първи път, ние не знаем къде да застанем, за да не се изсипят отгоре ни някой вагон или парен котел, или сандък с багаж; ние стоим на сигурно място, върху издаден перон, а вагоните, в които ни предстои да влезем, са подредени в редица близо до него, като гондоли до кей Извън гарата релсите се преплитат като магически нишки, но това са магически нишки, оплетени от човешкия ум; нашите магически вагони трябваше да се държат върху тях, това бе въпрос на живот и смърт. Загледах се в тези вагони, локомотиви, свободно стоящи колички, движещи се комини и господ знае още какво, те тичаха насам-натам като във вълшебен свят; сякаш всичко имаше крака! И цялата тази пара, това свистене, смесени с блъсканицата за намиране на място, тази смрад на лой, ритмичното движение на машините и пищенето, и подсмърчането на изпусканата пара подсилваха впечатлението, и ако човек е тук, както споменах, за първи път, тогава той си мисли за падане, чупене на ръце и крака, избухване във въздуха или си представя, че ще бъде смачкан при сблъскване с друга композиция; но аз съм убеден, че човек си мисли така само първия път.

Нашият влак бе съставен от три отделения, първите две са прекрасни, затворени вагони, досущ като нашите дилижанси, само че много по-широки, а третият е отворен и невероятно евтин, така че и най-бедният селяк да може да си го позволи, така ще му излезе по-евтино, отколкото да пътува дълго и да се подкрепя по странноприемници или да ношува по пътя. (...) Прозвуча сигналната свирка – но тя не звучи красиво, напомня много на лебедовата песен на една свиня в момента, в който ножът пронизва гърлото ѝ; сядаме в изключително удобната карета, кондукторът затваря вратата и взема ключа със себе си, но ние можем да отворим прозореца, да се наслаждаваме на свежия въздух, без да се страхуваме от някакво неудобство с въздушното налягане; впечатлението е досущ като от всяка друга кола, само дето тук е по-удобно, човек си отпочива от преживяното преди това изтощително пътуване.

Първото усещане е от съвсем леко потрепване на вагоните, сега веригите, които ги държат един за друг, са опънати; сигналната свирка прозвучава отново и влакът се задвижва, но много бавно, първите стъпки са много внимателни, като че детска ръчичка дърпа малка количка. Скоростта се увеличава неусетно, ти четеш книгата си, гледаш в картата си и все още не знаеш истински дали влакът е набрал скорост, защото вагонът се плъзга като шейна през равно, заснежено поле. Гледаш през прозореца и откриваш, че се носиш като с коне в галоп; скоростта се увеличава, струва ти се, че летиш, но не усещаш никакъв тръс, никакво въздушно налягане, нищо, което да ти се струва неприятно!

Какво е това, червеното, което премина покрай нас като светкавица? Това бе един от пазачите, който стоеше със знаменцето си. Само погледни навън! Най-близките десет до дваайсет аршина от полето са като стремглава река, треви и

билки се преплитат едни в други, човек остава с впечатлението, че стои над земята и я гледа как се върти; от втрещване в една и съща посока го заболяват очите, но изместиш ли погледа си няколко метра по-надалеч, тогава предметите там се движат не по-бързо, отколкото ги виждаме да се движат, когато се возим нормално, а по-далеч към хоризонта всичко изглежда, като че стои неподвижно, човек получава съвсем подробен изглед и впечатление от цялата местност.

Точно така трябва да се пътува през равнинни страни! Градовете изглеждат, като че се намират един до друг; ето сега идва един, сега още един! Човек може да си представи птици в полет, те сигурно така оставят градовете зад себе си. Обикновените пътници, които виждаме по страничните пътища, изглеждат, като че стоят неподвижно, конете пред колите повдигат крака, но изглежда, сякаш ги поставят на същото място, и ето че сме ги отминали.

Има един доста известен анекдот за един американец, който пътувал за първи път с парен влак, и който като гледал как километричните стълбове се носят един след друг, помислил, че минава покрай гробище и вижда паметници; затова и не трябва да споменавам този анекдот, но той характеризира доста добре скоростта и ми дойде наум, въпреки че тук човек не вижда никакви знаци за отброяване на километрите, вместо тях има червени сигнални знаменца, за които онзи американец тук би казал: защо всички хора днес са с червени знамена?

Затова бих искал да разкажа, че като прелитахме край една дъсчена ограда, която ми се видя състояща се от една-единствена дъска, казах на един мъж до мен: „Вижте, сега сме в княжество Кьотен“. Мъжът си взе една щипка емфие, предложи и на мен кутийката, аз се поклоних, опитах тютюна, кихнах, след което попитах: „Колко време ще сме в Кьотен?“. „О“, отговори човекът, „Бяхме вече излезли, докато кихахте!“.

И все пак парните влакове могат да се движат двойно по-бързо, отколкото този, в който се намирахме; всяка минута спирахме на нова гара, където някои пътници трябваше да слизат, а други да се качват, от това скоростта намаляваше, влакът спира за минута и през отворените прозорци сервитьори подават храна и напитки, леки и по-солидни, точно така, както ги искаме! Печените гъльби прелитат, срещу заплащане, буквално направо в устата, и ние тръгваме отново на път, разговаряме със съседа си, четем книга или поглеждаме към природата, където стадо крави често се обръща в изумление или където няколко коня се откъсват и хукват, защото виждат, че двацет вагона може да се движат по света и без тях, при това още по-бързо, отколкото ако те бяха помагали, и изведнъж отново сме под покрив, където композицията спира, преминали сме петнайсет мили за три часа¹ и сега сме в Лайпциг. В същия ден, четири часа по-късно, оттук се тръгва отново на приблизително същото разстояние и за същото време, но през планини и реки – и се пристига в Дрезден.

Чувал съм много хора да казват, че с железницата изчезвала цялата поезия на пътуването и че човек прелита покрай красивото и интересното; колкото се отнася до последното, то всеки може свободно да остане на която си поиска гара и да разглежда там наоколо, докато пристигне следващия влак; а що се отнася до това, че цялата поезия на пътуването изчезва, то аз съм на коренно различно мнение. Поезията изчезва в тесните, препълнени, пътнически коли и дилижанси, човек става отпуснат, дори и в най-хубавото време на годината го измъчват прахоляк и жегата, а през зимата – лошите пътища; самата природа се получава

¹ Една датска миля е равна на 7,5 км, т.е. разстоянието от 15 мили е равно на 112,5 км. – *Бел. прев.*

не в по-големи количества, а май само в по-дълги отрязъци, отколкото в парния влак.

О, какъв шедьовър е това произведение на духа! Човек се чувства могъщ като древен вълшебник! Нашият магически кон е впрегнат във вагона и пространството изчезва, ние летим като облаци в буря, летим като прелетни птици! Нашият див кон пръхти и подсмърча, черен дим се издига от ноздрите му. По-бързо не би могъл да лети и Мефистофел с Фауст върху плаща си! В наше време ние сме толкова силни с помощта на естествени средства, колкото в Средновековието са мислили, че може да е само Дяволът! С ума си ние сме се изравнили с него и докато се усети, сме го изпреварили.

Спомням си само няколко случая в живота си, когато съм се чувствал така заплепен, както тук, при това с всичките си мисли, като че гледам Бог лице в лице! Чувствах такова благоговение, каквото съм изпитвал като дете само в църква, а като възрастен – в озарена от слънце гора или в спокойно море в звездна нощ! В царството на поезията Чувството и Фантазията не са единствените, които господстват, те имат един брат, който е също толкова могъщ, нарича се Разум, той проповядва вечната истина, а във всичко това има и величие, и поезия!

VII

Гробът на Гелерт¹

В едно от гробищата на Лайпциг е погребан Гелерт. Когато през 1830 г. бях за първи път в Германия, аз посе-

¹ Христиан Фюрхтег от Гелерт (1715–1769) – германски поет от епохата на Просвещението. – *Бел. прев.*

тих неговия гроб; Шарлоте¹, даровитата дъщеря на Йоленшлегер, бе тогава на посещение у Брокхаус², тя ме заведе и ми показа гроба на поета. Върху надгробния паметник и по дървената ограда бяха изписани хиляди имена; ние също написахме имената си, а Шарлоте откъсна една роза от гроба и ми я даде за спомен от мястото.

И ето, 10 години по-късно, аз вървах сам по този път; намерих лесно гробището, но не можах да намеря сам гроба, попитах една бедна старица къде е погребан Гелерт и тя ми показа мястото. „Добрите хора винаги го търсят!“, каза старицата, „Той бе велик човек!“ и тя се вгледа с тихо благоговение в скромния гроб.

Потърсих измежду многото изписани имена двете, които бяха изписани, когато бях тук миналия път, но оградата бе прясно боядисана, може би дори бе боядисвана няколко пъти оттогава. На нея бяха изписани нови имена, единствено името на надгробния паметник, името на Гелерт, стоеше непроменено. То ще е там, когато новоизписаните са изчезнали и на тяхно място са изписани други; безсмъртното име остава, отделните имена на човечеството се заличават.

Старицата откъсна една роза за мен, една роза, толкова млада и свежа, колкото тази, която самата Шарлоте, с цялата свежест на младостта, ми бе дала на същото това място; и аз си я спомних толкова живо, нея, свежата роза, която сега бе в гроба; нея, чиито душа и мисъл излъчваха жажда за живот и младежка дързост. Този път не изписах името си върху оградата; прибрах бялата роза до гърдите си, мислите ми бяха с мъртвите.

¹ Шарлоте Йоленшлегер (1811–1835), дъщеря на датския поет Адам Йоленшлегер, написал текста на датския химн. – *Бел. прев.*

² Хайнрих Брокхаус (1804–1874 г.) – немски книжар, издател и политик с либерални убеждения. – *Бел. прев.*